

УДК 378.147:811'27

ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Овчаренко Л.Р.

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

У статті обґрунтовується необхідність професійної спрямованості навчання іноземних мов майбутніх учителів немовних спеціальностей. З'ясовується дефініція «професійно-спрямований підхід до навчання іноземної мови», розкриваються особливості відбору змісту навчального матеріалу, форм і методів професійно спрямованої іншомовної підготовки студентів природничо-математичних спеціальностей у педагогічному вищому навчальному закладі.

Ключові слова: професійно-спрямований підхід, навчання іноземної мови, іншомовна комунікативна компетенція, майбутні учителі природничо-математичних спеціальностей.

Постановка проблеми. Соціальні, економічні та політичні перетворення в Україні, інтеграція вітчизняної вищої школи в європейський освітній простір, Болонський процес актуалізували завдання подальшої модернізації системи вищої професійної освіти в цілому та іншомовної професійно-орієнтованої підготовки зокрема.

У недавньому минулому іноземна мова розглядалася як дисципліна, метою якої було підвищення рівня загальної культури, ерудиції фахівця. Натомість сьогодня знання іноземної мови – нагальна потреба будь-якого випускника вищого навчального закладу. Вимогою часу є передовсім активне володіння майбутнім фахівцем професійно-орієнтованим усним мовленням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійно спрямованої іншомовної підготовки студентів є багатовимірною та різноаспектною, про що свідчить активізація наукових пошуків у площині фахового становлення майбутніх учителів, оволодіння ними основними професійними компетенціями, необхідними для майбутньої педагогічної діяльності (В. Андрущенко, І. Бех, С. Гончаренко, Н. Дем'яненко, І. Зязюн, В. Жуковський, В. Ковальчук, В. Луговий, В. Майборода, О. Овчарук, О. Пехота та ін.). Теорію і практику навчання іноземних мов у вищій школі ґрунтовано досліджували І. Бім, О. Волченко, П. Гальскова, Р. Гришкова, І. Закір'янова, В. Калінін, Г. Китайгородська, З. Коннова, А. Максименко, Р. Мартинова, Н. Микитенко, Н. Муқан, Л. Морська, С. Ніколаєва та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Нові підходи до професійної підготовки педагогів вимагають кардинального перегляду системи навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах (ВНЗ), зумовлюють необхідність використання оновленого змісту, інноваційних форм, методів і технологій навчання, які забезпечують максимальну ефективність реалізації сучасних освітніх програм іншомовної підготовки майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей, що невдовзі працюватимуть у новій українській школі.

Мета статті. Проаналізувати стан сучасного іншомовного професійно спрямованого навчання, обґрунтувати цілі та виявити змістові та організаційно-методичні аспекти іншомовної підготовки студентів природничо-математичних спеціальностей у педагогічних ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Розвиток теорії і практики навчання іноземних мов студентів немовних спеціальностей відображає тривалу історію трансформацій у підходах до організації освітнього процесу та пошуку ефективних науково-методичних концепцій іншомовної підготовки. Зміну методичних підходів і технологій навчання іноземних мов студентів природничо-наукових спеціальностей слід розглядати в широкому контексті того, що відбувається в сучасному глобалізованому світі загалом і зокрема у галузі вітчизняної педагогічної освіти, яка стоїть на порозі кардинальної модернізації.

Аналіз досліджень професійної спрямованості процесу навчання іноземних мов виявив суперечності між вимогами стандарту вищої педагогічної освіти щодо володіння майбутніми вчителями природничо-математичних спеціальностей навичками іншомовної комунікації та архаїчними методами, технологіями і формами організації освітнього процесу у педагогічних ВНЗ, відсутністю системної й цілісної підготовки педагогічних працівників з високорозвинутою іншомовною комунікативною компетентністю.

Практика викладання іноземних мов для немовних спеціальностей у вітчизняних педагогічних ВНЗ свідчить про те, що, незважаючи на загальне визнання необхідності розвитку комунікативної спрямованості у навчанні іноземних мов, здебільшого в центрі уваги викладачів постає формування у студентів умінь і навичок, необхідних для читання та перекладу фахової літератури. Така спрямованість навчання недостатньо сприяє оволодінню студентами реальною практикою професійно-орієнтованої комунікації. Водночас, недостатньо уваги приділяється розвитку навичок міжкультурної комунікації, обговоренню існуючих міжкультурних і професійних відмінностей, що не дозволяє говорити про формування повноцінної іншомовної комунікативної компетентності.

Відзначимо й інші вагомні причини, які значною мірою ускладнюють процес, знижують ефективність іншомовної професійно-спрямованої підготовки майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей:

– різний рівень базової підготовки абітурієнтів з іноземної мови (недостатня підготовка у більшості першокурсників або її повна відсутність та наявність групи студентів зі спеціальною під-

готовкою – випускників спеціалізованих шкіл і класів з поглибленим вивченням іноземної мови);

– нездатність студентів використовувати попередню засвоєну знання й уміння з іноземної мови в професійно-орієнтованих умовах і ситуаціях;

– застарілий зміст більшості традиційних навчальних посібників і відсутність сучасних професійно-орієнтованих підручників з іноземної мови для окремих педагогічних спеціальностей;

– недостатнє забезпечення навчання іноземних мов студентів немовних спеціальностей сучасними аудіовізуальними засобами та слабка матеріальна база для використання нових інформаційних технологій навчання, що не дозволяє раціонально організувати ефективний освітній процес як у межах аудиторних занять, так і в умовах самостійної роботи студентів;

– недостатня кількість годин, які відводяться на практичні заняття з іноземної мови та їх нерациональний розподіл;

– низький рівень мотивації студентів молодших курсів до вивчення іноземної мови через неусвідомлення ними перспектив і можливостей цієї навчальної дисципліни для професійного й особистісного розвитку;

– недостатній рівень методичної та лінгвістичної підготовки викладачів, які здебільшого зорієнтовані на використання застарілих методик і технологій навчання іноземним мовам;

– відсутність інтердисциплінарної координації між загальноуніверситетською кафедрою іноземних мов та профільючими кафедрами, які здійснюють професійно-орієнтовану підготовку майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей;

– відтік кваліфікованих кадрів з кафедр іноземних мов, пов'язаний як з низьким рівнем оплати праці викладачів, так і з відсутністю реальних перспектив кар'єрного зростання.

Як результат, випускники немовних педагогічних спеціальностей здебільшого зазнають серйозних труднощів не лише при виконанні об'єктивно складних видів мовленнєвої діяльності (участь у дискусіях, виступи з доповідями і повідомленнями, анотування, реферування професійних текстів та ін.), а й у найелементарніших ситуаціях спілкування іноземною мовою.

У нових Державних стандартах вищої педагогічної освіти, які нині перебувають на стадії громадського обговорення, наголошується на врахуванні фахової специфіки при вивченні іноземної мови, її спрямованості на реалізацію завдань майбутньої професійної діяльності в галузі загальної освіти. Тобто особливої актуальності набуває професійно-спрямований підхід до навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей, який передбачає формування у них здатності до вільного іншомовного спілкування в конкретних освітньо-професійних, наукових та міжкультурних сферах і ситуаціях.

Дефініція «професійно-спрямований підхід до навчання іноземної мови» нами використовується для позначення процесу викладання іноземної мови для майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей, зорієнтованого на читання літератури з фаху, вивчення професійної лексики та термінології, а головне – на іншомовне спілкування в сфері професійно-педагогічної

та наукової діяльності. У зв'язку з орієнтацією України в освітній і науковій європейській простір сьогоденні таке іншомовне спілкування відбувається як в офіційній, так і в неофіційній формах, у ході індивідуальних і групових контактів педагогів, у вигляді виступів на науково-практичних конференціях та освітянських форумах, під час обговорення культурно-просвітницьких проектів, укладанні угод про співпрацю між навчальними закладами тощо. Тому іншомовна підготовка передбачає передовсім формування комунікативних умінь, які б дозволили майбутнім педагогам здійснювати професійні контакти іноземною мовою в різних сферах і ситуаціях.

Метою навчання іноземної мови майбутніми вчителями природничо-математичних спеціальностей є «досягнення ними рівня, достатнього для практичного використання цієї мови в майбутній професійній діяльності» [1, с. 39]. Модернізація системи іншомовної підготовки студентів природничо-наукових спеціальностей у педагогічних ВНЗ зумовлює подальшу конкретизацію цілей навчання іноземних мов, що спрямовані на розвиток:

1) мотивації до навчання іноземної мови, що ґрунтується на розумінні її необхідності для майбутньої педагогічної професії та науково-дослідницької діяльності;

2) компенсаторних умінь, які будуються на знанні комунікативних стратегій і тактик, що дозволяють при обмеженому володінні іншомовними знаннями адаптуватися до комунікативної ситуації;

3) інформаційних умінь з пошуку, класифікації, систематизації, подальшої обробки та інтерпретації отриманої іншомовної інформації з метою її використання у майбутній професійній діяльності при розв'язанні комунікативних завдань;

4) комплексних умінь: а) здійснювати комунікацію з установкою на пороговий рівень володіння іноземною мовою; б) сприймати на слух і візуально автентичні професійно-спрямовані тексти різних жанрів і видів, розуміючи глибину закладеної в них інформації; в) використовувати отримані знання з іноземної мови за профілем обраної спеціальності для свого професійного зростання; г) оперувати оригінальним іншомовним матеріалом, а також виділяти головне, аналізувати, зіставляти, знаходити подібне та різне, встановлювати взаємозв'язки, використовувати отримані знання відповідно до комунікативної ситуації; д) організовувати самонавчання іноземної мови та самовдосконалення іншомовних комунікативних умінь.

Практичне оволодіння іноземною мовою репрезентує лише один бік професійно-спрямованого навчання. На нашу думку, іноземна мова має стати не лише об'єктом засвоєння, а й засобом розвитку професійних умінь. Це передбачає розширення поняття професійна спрямованість навчання іноземної мови, яке включає ще один компонент – професійно-орієнтовану спрямованість змісту навчального матеріалу. Цей компонент розкриває сутність професійно-спрямованого навчання іноземної мови, яке полягає в її інтеграції з фаховими дисциплінами, метою якої є отримання додаткових професійних знань і формування професійно значущих якостей особистості.

В іншомовному професійно-спрямованому навчанні в основі відбору змісту навчання інозем-

ної мови студентів природничо-математичних спеціальностей, на наш погляд, головними є такі принципи:

1) методичної доцільності використання навчального матеріалу для розв'язання поставлених завдань;

2) адекватності відібраних текстів не лише країнознавчій тематиці, а й професійній специфіці;

3) мінімізації змісту навчального матеріалу загального характеру та його переорієнтації на майбутній педагогічний фах;

4) доступності засвоєння навчального матеріалу в пропонувані умови освітнього процесу та ін.

Професійно-спрямоване навчання іноземної мови учителів немовних спеціальностей вимагає нового підходу до відбору змісту, який має бути зорієнтований на останні досягнення в тій чи іншій сфері людської діяльності, своєчасно відображати наукові досягнення у природничо-математичних і педагогічних галузях, безпосередньо стосуватися професійних інтересів майбутніх педагогів, надавати їм можливість для професійного зростання. У змісті та способах проектування навчальної дисципліни повинні відображатися не лише поняття, закони і факти відповідної науки (математики, фізики, біології, педагогіки, психології та ін.), а й спосіб мислення та методи пізнання, якими ця наукова галузь користується. Іноземна мова, будучи професійно-спрямованою навчальною дисципліною, повинна проектуватися не просто як знакова система та діяльність з її засвоєння, а як предмет професійної діяльності майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей.

Цілком погоджуємося із думкою Н. Микитенко [2], яка пропонує в зміст навчання іноземної мови включати:

1) сфери комунікативної діяльності, теми і ситуації, мовні дії та мовний матеріал, що враховують професійну спрямованість підготовки студентів;

2) мовний матеріал (фонетичний, лексичний, граматичний, орфографічний), правила його оформлення і навички оперування ним;

3) комплекс спеціальних мовних умінь, що характеризують рівень практичного оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування, в т.ч. у ситуаціях професійного і ділового спілкування, спільної виробничої та наукової роботи;

4) систему знань національно-культурних особливостей і реалій країни, мова якої вивчається.

Зважаючи на вище викладене, можна виділити такі структурні елементи змістовного компонента професійно-спрямованого навчання іноземної мови:

1) комунікативні вміння з усіх видів мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письма) на основі загальної та професійної лексики; кінцевою метою професійно-спрямованого навчання діалогічного мовлення має бути розвиток вміння вести бесіду, знаходити та обмінюватися інформацією професійного характеру з певної теми тощо;

2) монологічне мовлення, що полягає у формуванні вміння створювати різні жанри монологічних текстів (повідомлення інформації професійного характеру, виступ з доповіддю, розширені висловлювання під час дискусії, обговорення, як з попередньою підготовкою, так і без неї);

3) аудіювання, яке передбачає формування вміння сприйняття та розуміння висловлювань співрозмовника іноземною мовою, що виникає в монологічній формі або в процесі діалогу відповідно до певної реальної професійної ситуації;

4) читання, що полягає у формуванні вміння володіння всіма видами читання публікацій різних функціональних стилів і жанрів, в т.ч. спеціальної фахової літератури.

Отже, професійно-спрямований підхід до навчання іноземної мови, який дозволяє отримувати високі результати, пов'язаний: по-перше, з вирішенням проблеми взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності; по-друге, з умінням організувати мовну взаємодію відповідно до свого комунікативного наміру; по-третє, з практичним володінням набором ситуативних соціальних і професійних ролей; по-четверте, з розвитком мовної здатності реалізувати осмислену комунікацію, коли в центрі уваги студентів знаходиться передовсім зміст розмови, а не граматичні та інші мовні правила. Реалізація такого підходу в значній мірі сприяє формуванню комунікативної компетентності, умінь в аудіюванні, говорінні, читанні, які забезпечують високий рівень сформованості навичок усного і письмового спілкування іноземною мовою.

Професійно-орієнтоване навчання передбачає спрямованість не лише змісту навчальних матеріалів, а й діяльності, яка містить форми, методи, технології навчання студентів іноземної мови. Перехід від регламентованих, програмованих форм і методів організації освітнього процесу до розвивальних, проблемно-пошукових, дослідницьких забезпечує стимулювання пізнавальних мотивів до майбутньої професійної діяльності та створює умови для творчості в навчанні іноземної мови. Професійна спрямованість такої діяльності вимагає: по-перше, інтеграції дисципліни «Іноземна мова» з профільючими професійно-орієнтованими дисциплінами; по-друге, ставить перед викладачем іноземної мови завдання навчати майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей на основі інтердисциплінарних зв'язків використовувати іноземну мову як засіб систематичного поповнення своїх професійних знань і умінь; по-третє, передбачає використання інноваційних форм, методів, технологій навчання, здатних забезпечити формування у студентів необхідних професійних компетенцій, у т.ч. іншомовних.

Для ефективного формування професійно-спрямованої комунікативної компетентності студентів природничо-математичних спеціальностей важливим є створення на заняттях з іноземної мови середовища іншомовного спілкування. Оскільки навчальний матеріал, що пропонується студентам на слух, служить моделлю реального мовного середовища, прилучає студентів до активної іншомовної діяльності. Програма навчання іноземної мови повинна будуватися з урахуванням поступового зростання складності мовних операцій студентів з навчальним матеріалом [3]. При цьому актуальною стає реалізація ідеї об'єднання двох завдань на початковому етапі: навчання аудіювання і на його основі навчання іншомовного спілкування. Сприймаючи мову на слух, студенти заглиблюються в середовище іноземної мови,

в них формуються механізми її сприйняття та розуміння, внутрішня мова з використанням засобів нового мовного коду, знання усіх аспектів іноземної комунікативної системи. Спілкування вимагає сприйняття і розуміння мови співрозмовника на слух, тому цілеспрямований розвиток умінь і навичок аудіювання є домінуючою метою навчання іноземної мови на початковому етапі іноземної підготовки майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей.

Ефективність процесу навчання іноземної мови майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей зумовлюється не лише відбором відповідного змісту, організаційних форм і методів, а й інноваційною діяльністю викладача іноземної мови, зокрема: умінням педагога навчати за допомогою проектних методик, ставити перед студентами проблемні завдання, використовувати весь арсенал комп'ютерних технологій для проведення відеоконференцій, телемостів, дискусійних вебінарів на іноземних мовах тощо.

Отже, нами виокремлено провідні методи навчання іноземної мови майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей:

- 1) комунікативний метод (контекстно-ситуативне оволодіння вміннями і навичками іноземної діяльності);
- 2) метод активізації (колективна взаємодія учасників навчального процесу);
- 3) проектний метод (націлюють студентів на проведення самостійної науково-дослідницької роботи);

4) метод ділових і рольових ігор (моделювання реальних ситуацій професійного спілкування);

5) метод самооцінки (дозволяє виявляти власні досягнення і прогалини);

6) метод оцінки якості сформованості іноземної комунікативної компетентності (монологічне, діалогічне мовлення, аудіювання, читання, писемне мовлення).

Висновки та перспективи подальших досліджень. В сучасних умовах іноземне спілкування стає важливим компонентом майбутньої професійної діяльності вчителів природничо-математичних спеціальностей, у цьому зв'язку особливої актуальності набуває професійна спрямованість навчання іноземної мови в педагогічних ВНЗ.

Професійно-спрямованість освітнього процесу вимагає підпорядкування цілей навчання іноземної мови цілям вищої педагогічної освіти і відповідно розробки системи навчання, орієнтованої на практичні потреби майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей. Основою іноземного навчання студентів повинен стати тісний взаємозв'язок професійно-орієнтованих дисциплін та іноземної мови, а результатом – високий рівень сформованості іноземної комунікативної та міжкультурної компетентності, вміння адекватно діяти в умовах освітньо-професійного спілкування, обговорювати педагогічні й освітянські проблеми, навички роботи з різною іноземною інформацією професійного і дослідницького характеру.

Список літератури:

1. Гришкова Р. О. Формування іноземної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей: монографія / Р. О. Гришкова. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 424 с.
2. Микитенко Н. О. Технологія формування іноземної комунікативної компетентності майбутніх фахівців природничого профілю: монографія / Н. О. Микитенко; за наук. ред. Г. В. Терещука. – Тернопіль: ТНПУ, 2011. – 411 с.
3. Програма з англійської мови для професійного спілкування / укл.: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок та ін. – К.: Ленвіт, 2005. – 119 с.

Овчаренко Л.Р.

Дрогобычский государственный педагогический университет
имени Ивана Франко

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ПРОЦЕССА ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ УЧИТЕЛЕЙ ЕСТЕСТВЕННО-МАТЕМАТИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Аннотация

В статье обосновывается необходимость профессиональной направленности обучения иностранным языкам будущих учителей неязыковых специальностей. Выясняется дефиниция «профессионально-направленный подход к обучению иностранному языку», раскрываются особенности отбора содержания учебного материала, форм и методов профессионально направленной иноязычной подготовки студентов естественно-математических специальностей в педагогическом вузе.

Ключевые слова: профессионально-направленный подход, обучение иностранному языку, иноязычная коммуникативная компетенция, будущие учителя естественно-математических специальностей.

Ovcharenko L.R.

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

PROFESSIONALLY ORIENTED TEACHING OF FOREIGN LANGUAGE TO TEACHERS OF NATURAL AND MATHEMATICAL DISCIPLINES

Summary

The article justifies the need for the professionally-oriented teaching of a foreign language to the future teachers of non-linguistic specialties. It clarifies the definition of «professionally-oriented approach to teaching a foreign language», reveals the selection peculiarities of the content of the educational material as well as forms and methods of professionally-oriented foreign language training of the students of natural and mathematical disciplines at a pedagogical university.

Keywords: professionally-oriented approach, teaching a foreign language, foreign language communicative competence, future teachers of natural and mathematical disciplines.